

СЕМАНТИЧНИЙ ОБШИР ЛЕКСЕМ ДОБРО, ДОБРИЙ: СЛОВНИКОВО-ДІАХРОННИЙ АСПЕКТ

Мацьків П. В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Ботвин Т. М.

Українська академія друкарства

Статтю присвячено дослідженню лексем ДОБРО, ДОБРИЙ у словниково-діахронному аспекті, у мовній семантиці яких відображені уявлення про духовні константи буття людини. Запропоновано огляд різних підходів до вивчення аналізованих одиниць: концептуального та системно-структурного у межах бінарної опозиції чи унілатеральної.

Установлено, що семантична структура цих слів протягом історичного розвитку мови зазнає певних змін: одні значення з'являються, інші – зникають. Ядерну зону семантичного простору експлікують і лексема ДОБРО, і лексема ДОБРИЙ, а не тільки перше знакове утворення. Цей погляд поділяють етимологи: як правило, на початок етимологічного гнізда вони поміщають саме прикметник. На користь цього твердження є й погляд істориків мови про те, що історично деривація йшла в напрямку 'добрий' (у будь-яких сенсах цього слова) > 'добро'. Зазначено, що в давньоукраїнських текстах лексема ДОБРО зберігає дескриптивні і оцінні етимологічні смисли індоєвропейського кореня *dhabh- і слов'янського кореня *добрь-. Зауважено, що для середньоукраїнського періоду основне значення названої лексеми витісняє первинне утилітарне значення цього знакового утворення й переносить його в насколядерну зону, все ще зберігаючи зв'язок з індоєвропейським коренем (його значенням); для XVI – половини XVII століття характерним є розвиток загальнооцінних значень лексеми ДОБРИЙ. Підтверджено, що XVIII–XIX століття характеризуються яскраво вираженим антропоцентризмом в мові і культурі, **добро** більшою мірою співвідноситься з людиною, про що свідчать як ядерні, так і насколядерні смисли, багато з яких виникли в результаті запозичень нових слів з європейських мов.

У цілому **добро** в XX столітті пов'язане з усім позитивним у світі, співчуттям, чуйністю, чесністю, готовністю допомогти людям. Доброю є людина не тільки до когось, але й сама собою; добро – не тільки намір або бажання, а й дія, справа, вчинок, що й демонструє семантична структура досліджуваних слів.

Ключові слова: ДОБРО, ДОБРИЙ, семантичний простір, лінгвокультура, мовний простір, словниково-діахронний аспект.

Matskiv P. V., Botvyn T. M. Semantic features of the lexemes good, noun (dobro), good, adjective (dobryi): lexical and diachronic aspect. The article is devoted to the research of the lexemes DOBRO, DOBRYI in the lexical-diachronic aspect, in the linguistic semantics of which the conceptions about the spiritual constants of human existence are reflected.

The authors have offered an overview of different approaches to the study of the considered units: conceptual and system-structural ones within the binary opposition or the unilateral one. It has been clarified that the value-semantic space of the lexeme dobro in the ancient Ukrainian language is formed around the sense core created by the senses of the lexemes DOBRO, DOBRYI.

The authors have established that the semantic structure of the analysed words has undergone certain changes during the historical development of the language: some meanings appear, while others disappear. The nuclear zone of the analysed sense sphere is formed by the meanings of the key lexemes DOBRO and DOBRYI. This view is confirmed by etymologists: as a rule, they place an adjective at the beginning of the etymological nest. In favour of this statement there is the view of language historians which says that historically the derivation went in the direction of 'DOBRYI' (in any sense of the word) > 'DOBRO'. It has been found out that in ancient Ukrainian texts the lexeme DOBRO preserves descriptive and evaluative etymological meanings of the Indo-European root *dhabh- and the Slavic root *добрь-. It has been determined that for the Middle Ukrainian period the main meaning of the named lexeme displaces the primary utilitarian meaning of this symbolic formation and transfers it to the perinuclear zone, still maintaining the connection with the Indo-European root (its meaning); the 16th – half of the 17th centuries are characterised by the development of generally evaluative meanings of the lexeme DOBRYI. It has been proved that the 17th–19th centuries are characterised by strongly pronounced anthropocentrism in language and culture, **dobro** is largely correlated with man, as evidenced by both nuclear and perinuclear meanings, many of which resulted from borrowing new words from European languages.

In general, dobro in the 20th century is associated with all the positive things in the world, with compassion, sensitivity, honesty, willingness to help people. A good person is good not only to someone, but also to themselves; good is not only an intention or a desire, but also an action, a deed as demonstrated by the semantic structure of the researched words.

Key words: DOBRO, DOBRYI, semantic space, linguoculture, language space, lexical and diachronic aspect.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Вивчення семантичних особливостей слів, що іменують духовні константи – найважливіші аксіологічні поняття буття людини, є важливим науковим завданням. Зацікавлення феноменом *ДОБРА* виявляють представники різних гуманітарних наук, і воно постійно зростає. Дослідження, з одного боку, дають змогу виявити систему духовних цінностей, яка формувалася протягом багатьох століть в українській лінгвокультурі, а з іншого – зрозуміти природу ідеальних сутностей, буття яких не можливе без участі мови. Словниково-діахронний дискурс лексем *ДОБРО*, *ДОБРИЙ* не був предметом спеціального дослідження. Дані тлумачних словників, інших лексикографічних джерел лише спорадично використовувалися в реферованих мовознавчих працях. Усе це визначає актуальність нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Семантичний обшир аналізованих лексем є предметом сучасних мовознавчих студій. Їхній розгляд здійснюється в концептуальному та структурному аспектах у межах бінарної опозиції добро / зло (А. Соловйова, Н. Таценко та А. Воронько, О. Панич, О. Царенко) чи унілатерально (Н. Єщенко, І. Змійова, В. Юрчук, Н. Стефанова).

Концепт *ДОБРО* / *ЗЛО* як об'єкт лінгвістики досліджує О. Понич [7, 111–117]. Авторка аналізує згадані концепти в тісному зв'язку з філософськими поняттями, з категоріями оцінки, обґрунтовує домінуючість вербальної маніфестації окреслених концептів. Концептуальне осмислення *ДОБРА* / *ЗЛА* в художньому дискурсі знаходимо в студіях Л. Коткової, О. Царенко, Н. Стефанової. Так, Л. Коткова здійснює функціонально-стилістичний аналіз концептосфери «добро» і «зло» у прозовій спадщині Володимира Винниченка, з'ясовує механізми концептуалізації фрагментів художньої картини світу автора [4, 208–218].

А. Соловйова розглядає названу опозицію в мовній картині світу (на матеріалі сучасних арабських та українських фразеологізмів), окреслює їхні опозиційні взаємозв'язки, які репрезентують знання про специфіку ментальності фольклорного світу двох лінгвокультур [8, 234–238]. Особливості перекладацьких аспектів відтворення концептів *ДОБРО* / *GOOD* та *ЗЛО* / *EVIL* у сучасному художньому дискурсі описують А. Воронько та Н. Таценко [10, 49–58]. Дослідниці докладно зупиняються на образних складниках виокремлених концептів в українській та англійській мовах, а також на трансформаціях, використовуваних для об'єктивації цих концептів (на матеріалі роману Террі Пратчетта та Ніла Геймана «Добрі передвісники»).

О. Царенко на матеріалі Києво-Печерського патерика зосередила увагу на способах репрезентації семантичного простору «добро» і «зло», експлікованого синонімічним рядом, а також компонентом найменувань осіб, їхніх рис характеру, моральних чеснот [11] тощо.

Значне зацікавлення українських лінгвістів спостерігаємо щодо інтерпретації семантичного простору лексем *ДОБРИЙ*, *ДОБРО*. Лінгвокогнітивно-

му аналізу концепту *ДОБРО* в поетичній творчості Т. Шевченка присвячена стаття Н. Єщенко [1, 38–44], у якій виокремлено всі контексти вживання відповідної лексеми в поетичних текстах Т. Шевченка та окреслено значення лексеми, які реалізуються в цих контекстах, проаналізовано її лексичну валентність. У дисертаційних працях І. Змійової «Лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту *ДОБРО* в англійській мові» [2], Н. Іваненко «Лексико-семантичне поле *ДОБРО* в українській та англійській мовах» [3] апробовано й обґрунтовано способи та прийоми лінгвокогнітивних, системно-структурних досліджень названих одиниць. Заслугує на увагу дослідження концепту *ДОБРО* в зіставному аспекті на основі фразеологічного фонду як елемента культурного кодування та національно-культурної специфіки зіставлюваних мов, здійсненого В. Юрчук [12].

Формулювання мети і завдань дослідження. Метою статті є простеження на різних часових зрізах особливостей лексико-семантичних процесів, що відбувалися з лексемами *ДОБРО*, *ДОБРИЙ*, та їхнього семантичного наповнення від моменту зародження й до наших днів (XI–XX ст.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Ціннісно-смісловий простір лексеми *ДОБРО* в давньоукраїнській мові формується навколо смислового ядра, утвореного смислами лексем *ДОБРО*, *ДОБРИЙ*, які відображають систему цінностей наших предків (уклад життя, поведінкові стереотипи). Сміслова сфера «добро» має ядерну, навколоядерну та периферійну зони. У ній репрезентовані уявлення про добро в контексті усвідомлення його етнокультурної специфіки та відображено процес пізнання різних видів цінностей.

Витоки смислового простору певним чином прояснює етимологія кореня *доб* (*p*), індоєвропейського походження (**dhabh-* «відповідний, корисний, належний») [13, 98]. Надалі слов'янський корінь **dobr-* номінував оцінку «від об'єкта» (з погляду відповідності об'єкта оцінці християнському ідеалу, правилам народної практичної етики), продовжуючи первинне вираження оцінки «від суб'єкта» (з погляду відповідності об'єкта прикладним вимогам, що ставляться до нього з боку суб'єкта). Крім того, він дав початок об'єктивації багатьох абстрактних сенсів, які відображали в різних варіантах ідею відповідності.

Ядерну зону аналізованої смислової сфери утворюють прямі значення стрижневих лексем *ДОБРО* і *ДОБРИЙ*. На думку більшості дослідників, ядро концепту *ДОБРО* вербалізує тільки однойменна лексема, а прикметник *ДОБРИЙ* належить до навколоядерної зони. Це твердження нам здається не правомірним, позаяк його смислова структура відображає основні уявлення про добро, наявні в українському лінгвопросторі, і експлікує ядерні смисли, позначені ад'єктивною лексемою. Цей погляд поділяють етимологи: як правило, на початок етимологічного гнізда вони поміщають саме прикметник. У зв'язку із цим більш переконливим є твердження тих дослідників, які вважають, що як іменна, так і ад'єктивна лексеми вербалізують ядро концепту. На користь цього твердження є й погляд істориків мови про

те, що історично деривація йшла в напрямку 'добрий' (у будь-яких сенсах цього слова) > 'добро' (І. Ковалик). Адже саме цей вектор відображається і в історичних, і в тлумачних словниках щодо значень прикметника *добрий*. Крім того, семантичне перенесення 'властивість > носій властивості' (але не навпаки) є типовим для сфери ад'єктивних значень і широко представлене в українській мові.

У словнику І. Срезневського слово *ДОБРО* зафіксовано зі значенням 'все позитивне, благо' [20, 674]. У словнику ж XIV–XV ст. тлумачення відсутнє [17, 305], подано лише ілюстрації значень цього слова з пам'яток окреслюваного періоду. З наведених контекстів виокремлюємо такі значення цієї лексеми: 1. 'Усе позитивне, чесне, благопристойне'; 2. 'Багатство, майно'. Ці значення свідчать про те, що добро для давньоукраїнської людини – це передусім моральний абсолют, щось не пов'язане з прикладними цінностями (користю, особистим благом тощо).

Лексема *ДОБРО* вживалася в значенні 'добрий вчинок, справа', яке у словнику І. Срезневського помічено як відтінок значення [20, 674]. У словниках об'єктивовано діяльнісну природу добра, яка виявляє себе в давньоукраїнських текстах як добротворення людиною.

У давньоукраїнських текстах згадана лексема зберігає дескриптивні й оцінні етимологічні смисли індоєвропейського кореня *dhabh- і слов'янського кореня *добрь-. Важливим чинником, що вплинув на її смисловий простір, була диглосія (співіснування двох мовних систем), що виникла після прийняття християнства і сприяла появі синонімів в усній (народній) та писемній (церковнослов'янській) мові.

XVI – перша половина XVII століття значно розширює смислову палітру значень цього слова. Поряд з уже згадуваними ('усе позитивне в житті людей, добро, благо', 'майно, власність' фіксуються ще й такі: 1) 'у побажанні «добро»'. 2) '(про Божу ласку) «благодать»' [19, 50–51]. Тут спостерігаємо виокремлення сакрального спектру цього поняття, який гармонізується з християнським розумінням добра. Бог сам є добро, життя, істина, найвища цінність, абсолютна повнота буття. Добро в християнстві – «одухотворена любов», спрямованість людини до Бога.

Значну роль у процесі формування досліджуваної нами смислової сфери відіграло семантичне варіювання ядерної ад'єктивної лексеми, яка за своєю природою є оцінною, оскільки кваліфікувала об'єкти стосовно їхнього відношення до добра й перетворила синкретизм етимона *dob- у меліоративну загальну оцінку, ситуативно виступаючи у функції різних приватних оцінок.

Для періоду Київської Русі лексема *ДОБРИЙ* є носієм переважно ціннісних сенсів – благоді, справедливості, знатності, хоча значення утилітарності теж присутнє (доброякісний) [20, 681–684]. У XIV–XV столітті семантичний континуум цього слова розширюється. У межах основних значень прикметника ('який є носієм позитивних чеснот', 'без відхиленя від норми, від усталеного взірця', 'який виконується за власним бажанням, без примусу, добровільний') виокремлюються референтні значення. Так, для першого значення характерними

є такі: 'який спрямований на добрі справи', 'вельможний, шляхетного роду, достойний', 'який користується довірою, авторитетом', 'відданий, вірний, щирий', 'розумний', 'згідний з правдою, законний', 'схвальний', 'благополучний, щасливий', 'чесний', 'корисний', 'який має прибуток', у знач. іменника 'благо'. У межах другого фіксуються декілька відтінків значень: 'який не втрачає своєї вартості', 'здоровий, міцний', 'придатний, справний' [17, 307–310].

Як бачимо, для середньоукраїнського періоду основне значення 'який є носієм позитивних чеснот' витісняє первинне утилітарне значення цього знакового утворення ('без відхиленя від норми, від усталеного взірця') й переносить його в навколядерну зону, все ще зберігаючи зв'язок з індоєвропейським коренем (його значенням). Щоправда, у межах цього значення ще спостерігаємо його вживання й в прикладному значенні: 'корисний', 'який має прибуток'.

Для XVI – половини XVII століття характерним є розвиток загальнооцінних значень аналізованої лексеми (пор.: 'який доброзичливо ставиться до людей', перен. 'про душу, серце', 'уживається при звертанні до шановних людей', 'близький, вірний', 'відданий, вірнопідданий', 'гідний пошани' (достойний, шановний), 'сповнений прихильності, поваги', 'який відповідає нормам моралі' (зразковий), 'чесний; незаплямований', 'вартий наслідування, схвальний', 'розумний, вихований', 'досвідчений, кваліфікований', 'який приносить радість', 'щасливий, успішний', 'який має належні позитивні якості або властивості', 'приємний, гарний', 'надійний', 'спокійний' [19, 59–65]. При зіставленні значень аналізованого слова з попереднім періодом впадає в око значно більша фіксація відтінків значень, що об'єктивують людські якості (рисни характеру, що виражають відношення особистості до інших людей, до суспільства, до самого себе і репрезентують високу соціальну цінність людини). Спостерігаємо у XVII столітті й появу значення, яке експлікує християнські чесноти («праведність»). Зауважимо, що значення лексеми *ДОБРИЙ* 'який має належні позитивні якості або властивості' фокусується не лише на сфері внутрішніх якостей людини, але й також на характеристиках матеріалу ('високоякісний', 'смачний', 'родючий', 'сортний', 'не підроблений', 'надійний'). Саме ці значення зберігають органічний зв'язок з первинною семантикою.

У смисловій сфері 'добро' у цьому періоді змінюється ієрархія значень ядерних лексем та їхня структура. Так, перші позиції (перше і друге значення в обох лексемах) у семантичній структурі слів *ДОБРО* і *ДОБРИЙ* стали посідати значення і їхні відтінки, що відображають уявлення як про відносне, утилітарне добро і добро як задоволення («щасливий»), тоді як в попередній період розвитку мови це були уявлення про добро абсолютне.

Лексика XVIII – кінця XIX століття в українській лексикографії репрезентована в основному перекладними словниками зі спорадичним тлумачним аспектом у них, що затруднює фіксацію лексико-семантичних особливостей слів. Ми ж послугуємо багатим ілюстративним матеріалом малорусько-німецького словника Є. Желехівського

та С. Недільського, російсько-українського словника М. Уманця та А. Спілки, на основі яких виокремимо основні значення досліджуваних слів, а також використовуватимемо словник української мови за ред. Б. Грінченка.

Лексема *ДОБРО* у цьому часовому відтинку характеризується збереженням утилітарного значення 'майно', зафіксованого всіма названими словниками. Інші ж прикладні значення попередніх періодів занепадають, що є свідченням «згасання» зв'язку з першоджерелом. Подібна картина спостерігається і щодо вираження значень цим словом морального, етичного характеру і меншою мірою – значень найменувань християнських чеснот. Так, у словнику М. Уманця та А. Спілки подано такі значення: 'благо', 'милість'; у малорусько-німецькому – 'щось добре (чеснота)'. У словнику української мови за ред. Б. Грінченка ми не знайшли трактування цієї лексеми з неутілітарним значенням, проте натрапили в ілюстраціях на інше слово в такому реченні «Вже він на кого в'ється, то тому *добра* не буде». На нашу думку, у цьому контексті значення виділеного слова слід трактувати як абстрактне, пов'язане з моральними принципами або нормами поведінки, останні можливо встановити лише з широкого контексту. Значення 'добрі справи, вчинки' знаходимо і в ілюстраціях Словника М. Уманця і А. Спілки (Перелічу дні і літа, кого я де, коди любив, кому яке *добро* зробив).

Лексема *ДОБРИЙ* у цей часовий період об'єктивує морально-етичні, християнські оцінки: благодатний, м'якосердий, благий, гарний [15]; чуйний, гарний [16]; добросердечний, чесний, відданий [14]. Йй також притаманні значення прикладного характеру: якісний, справний, належний, смачний [16]; упорядкований, відповідний, смачний, професійний, породистий [15]; ефективний [14]. Як бачимо, названі лексикографічні джерела неоднаково відображають семантику аналізованих слів,

що можна пояснити й недостатністю опрацювання та використання належної джерельної бази. Та й способи і прийоми укладання словників у досліджуваний період різнилися порівняно з ХХ століттям. Для ХІХ століття характерний яскраво виражений антропоцентризм у мові й культурі, добро більшою мірою співвідноситься з людиною, про що свідчать як ядерні, так навколоядерні смисли, багато з яких виникли в результаті запозичень нових слів з європейських мов ('гуманний', 'чуйний', 'милий' та ін.).

У ХХ столітті лексема *ДОБРО* продовжує функціонувати з первісним значенням, відомим з ХІ століття [18, 323]. Розлогий семантичний простір притаманний лексемі *ДОБРИЙ*. Академічний словник вичерпно систематизує значення цього слова передусім на позначення моральних чеснот та прикладних оцінок [18, 321]. У цілому добро в цьому періоді так само, як і в ХІХ столітті, пов'язане з усім позитивним у світі, зі співчуттям, чуйністю, чесністю, готовністю допомогти людям; добро – не тільки намір або бажання, а й дія, справа, вчинок.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Історія семантичного простору лексем *ДОБРО*, *ДОБРИЙ* в українській культурі полягала власне в поступовому відході цих лексем у сферу позначень загальної оцінки та відносного (утилітарного) добра і переході до засобів об'єктивації найважливіших етичних смислів, пов'язаних з поданням про абсолютне добро, а також в значному збагаченні цього смислового простору на основі формування етичних оцінних сенсів.

Перспективою дослідження може стати спеціальний аналіз простору (особливо його периферії, до якої належать похідні утворення, композити) на будь-якому етапі його розвитку у функціональному аспекті, а також аналіз смислового простору «добро» у порівняльному аспекті, унаслідок якого може бути виявлена його етнокультурна специфіка в споріднених і неспоріднених мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єщенко Н. О. Лінгвокогнітивний аналіз концепту *ДОБРО* в поетичній творчості Тараса Шевченка. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 14. Т. 2. С. 38–44.
2. Змійова І. В. Лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту *ДОБРО* в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2006. 20 с.
3. Іваненко Н. В. Лексико-семантичне поле *ДОБРО* в українській та англійській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2007. 20 с.
4. Коткова Л. Концепти «добро» і «зло» в ідіолокті Володимира Винниченка. *Волинь-Житомирщина*. 2009. № 19. С. 208–218.
5. Лисицька О. П. Концепти *ДОБРО* та *ЗЛО* в російській мовній картині світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. Харків, 2002. 18 с.
6. Нікітчина С. О. Концепт *ДОБРО* як об'єкт педагогічної аксіології. *Аксіологічна концептосфера педагогічної освіти* : матеріали філософ.-методол. семінару (17 трав. 2010 р. / авт. ідеї і упоряд. Т. П. Усатенко ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, відділ виховних систем у пед. освіті). Київ–Ніжин, 2010. С. 145–165.
7. Понич О. В. Концепти *ДОБРО* / *ЗЛО* як об'єкти мовознавчих студій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського ун-ту права імені Короля Данила Галицького, 2010. № 2. С. 111–117.
8. Соловйова О. А. Концепти *ДОБРО* – *ЗЛО* в художній мовній картині світу (на матеріалі сучасних арабських та українських фразеологізмів). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : Філологічні науки. Мовознавство*. 2012. № 6. С. 234–238.
9. Стефанова Н. О. Етносеміотрична параметризація аксіоконцептосфер у британській та українській лінгвокультурах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.17; 10.02.21. Київ, 2020. 36 с.
10. Таценко Н., Воронько А. Концепти «*ДОБРО*» та «*ЗЛО*» через призму перекладацьких трансформацій (на матеріалі роману Т. Пратчетта і Н. Геймана «Добрі передвісники»). *Модуси сучасного перекладознавства* : монографія / за заг. ред. докт. філол. наук, проф. С. О. Швачко. Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 49–58.

11. Царенко О. Лексико-семантична опозиція *ДОБРО* / *ЗЛО* в Києво-Печерському Патерику : вебсайт: URL: vlp.com.ua/files/57_3pdf.
12. Юрчук В. І. Вербалізація концепту *ДОБРО* в англійській та українській мовах. *Studia Philologica*. 2019. Вип. 3. С. 92–96.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

13. Етимологічний словник української мови : в 7 т. Т. 2 : Д – Кошці / ред. кол. : О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, В. Г. Склярєнко, О. Б. Ткаченко; укладачі : Р. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць та ін. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1985. 570 с.
14. Малорусько-німецький словник : в 2 т. / упор. Євген Желехівський і Софрон Недільський. Львів, 1880.
15. Словарь російсько-український / зібрали і впорядкували М. Уманець (М. Комаров) і А. Спілка. Львів : 3 друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1893. Т. I–IV.
16. Словарь української мови / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Д. Грінченко. Київ 1907–1909. Т. 1–4.
17. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : в 2 т. Київ., 1977–1978.
18. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні; редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 2 : Г–Ж / ред. тому : П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. 550 с.
19. Словник української мови XVI – першої половини XVII століть. Вип. 1–11. Львів, 1994 –2004.
20. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка : в 3 т. Москва, 1958.

REFERENCES

1. Ieshchenko, N. O. (2020). Lihvokohnityvnyi analiz kontseptu dobro v poetychnii tvorchosti Tarasa Shevchenka [Linguocognitive analysis of the concept *GOOD* in the poetic works of Taras Shevchenko]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 14 (2), 38–44 [in Ukrainian].
2. Zmiiova, I. V. (2006). Lihvokohnityvni kharakterystyky zasobiv verbalizatsii kontseptu *DOBRO* v anhliiskii movi [Linguocognitive characteristics of verbalisation means of the concept *DOBRO* in English]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kharkiv [in Ukrainian].
3. Ivanenko, N. V. (2009). Leksyko-semantychne pole *DOBRO* v ukrainskii ta anhliiskii movakh [Lexical-semantic field *DOBRO* in Ukrainian and English]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
4. Kotkova, L. (2009). Kontsepty “*DOBRO*” i “*ZLO*” v idiolekti Volodymyra Vynnychenka [Concepts “*DOBRO*” and “*ZLO*” in the idiolect of Volodymyr Vynnychenko]. *Volyn-Zhytomyrshchyna*, 19, 208–218 [in Ukrainian].
5. Lysytska, O. P. (2002). Kontsepty *DOBRO* ta *ZLO* v rosiiskii movnii kartyni svitu [Concepts good and bad in the Russian linguistic picture of the world]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kharkiv [in Ukrainian].
6. Nikitchyna, S. O. (2010). Kontsept *DOBRO* yak obiekt pedahohichnoi aksiolohii [The concept *DOBRO* as an object of pedagogical axiology]. *Aksiolohichna kontseptosfera pedahohichnoi osvity: materialy filosof.-metodol. seminaru (17 trav. 2010 r. / avt. idei i uporiad. T. P. Usatenko; NAPN Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh, viddil vykhovnykh system u ped. osvity)*. Kyiv–Nizhyn, 145–165 [in Ukrainian].
7. Ponych, O. V. (2010). Kontsepty *DOBRO* / *ZLO* yak obiekty movoznavchykh studii [Concepts *DOBRO* / *ZLO* as objects of linguistic studies]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho*. Ivano-Frankivsk: Redaktsiino-vydavnychi viddil Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho, 2, 111–117 [in Ukrainian].
8. Soloviova, O. A. (2012). Kontsepty *DOBRO* – *ZLO* v khudozhnii movnii kartyni svitu (na materialy suchasnykh arabskykh ta ukrainskykh frazeolohizmiv) [Concepts *DOBRO* – *ZLO* in the artistic linguistic picture of the world (on the materials of modern Arabic and Ukrainian phraseologisms)]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky: Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, 6, 234–238 [in Ukrainian].
9. Stefanova, N. O. (2020). Etnosemiometrychna parametryzatsiia aksiokontseptosfer u brytanskii ta ukrainskii lihvkulturakh [Ethnosemiometric parameterisation of axioconceptospheres in British and Ukrainian linguocultures]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
10. Tatsenko, N., Voronko, A. (2021). Kontsepty «*DOBRO*» ta «*ZLO*» cherez pryzmu perekladatskykh transformatsii (na materialy romanu T. Pratchetta i N. Heimana «*Dobri peredvisnyky*») [Concepts “*DOBRO*” and “*ZLO*” through the prism of translation transformations (based on the novel by T. Pratchett and N. Gaiman “*Good Omens*”)]. *Modusy suchasnoho perekladoznavstva: monohrafiia / za zah. red. d-ra filol. nauk, prof. S. O. Shvachko*. Sumy: Sumskiy derzhavnyi universytet, 49–58 [in Ukrainian].
11. Tsarenko, O. Leksyko-semantychna opozyttsiia *DOBRO* / *ZLO* v Kyievo-Pecherskomu Pateryku [Lexical-semantic opposition of *DOBRO* / *ZLO* in the Kyiv-Pechersk Paterikon]. Retrieved from: vlp.com.ua/files/57_3pdf [in Ukrainian].
12. Iurchuk, V. I. (2019). Verbalizatsiia kontseptu dobro v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Verbalisation of the concept good in English and Ukrainian]. *Studia Philologica*, 3, 92–96 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

13. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 7 t. T. 2: D – Koptsi [Etymological dictionary of the Ukrainian language] / red. kol.: O. S. Melnychuk (hol. red.), V. T. Kolomiets, T. B. Lukinova, V. H. Skliarenko, O. B. Tkachenko; ukladachi: R. V. Boldyriev, V. T. Kolomiets ta in. AN URSR. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv: Naukova dumka, 1985 [in Ukrainian].
14. Malorusko-nimetskyi slovnyk: v 2 t. [Malorussian-German dictionary] / upor. Yevhen Zhelekhivskiy i Sofron Nedilskiy. Lviv, 1880 [in Ukrainian].

15. Slovar rosiisko-ukrainskyi [Dictionary of Russian and Ukrainian] / zibraly i vporiadkuvaly M. Umanets (M. Komarov) i A. Spilka. Lviv: Z druk. Nauk. T-va im. Shevchenka, pid zariadom K. Bednarskoho, 1893, I–IV [in Ukrainian].
16. Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] / upor. z dod. vlas. materialu B. D. Hrinchenko. Kyiv, 1907–1909, 1–4 [in Ukrainian].
17. Slovnyk staroukrainskoi movy XIV–XV st.: v 2 t. [Dictionary of the Old Ukrainian language of the XIV–XV centuries]. Kyiv, 1977–1978 [in Ukrainian].
18. Bilodid, I. K. (ed.) (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. T. 3 [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
19. Slovnyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII stolit [Dictionary of the Ukrainian language of the XVI – first half of the XVII centuries]. Lviv, 1994–2004, 1–11 [in Ukrainian].
20. Sreznevskiy, I. I. (1958). Materialy dlya slovarya drevnerusskogo yazyka: v 3 t. [Materials for the dictionary of the ancient Russian language]. Moskva [in Russian].